

ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНОГО, ГОСПОДАРСЬКОГО ТА ТРУДОВОГО ПРАВА

УДК 346.5

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2023.30.03>

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Кобко Роман Васильович,
orcid.org/0000-0002-2928-4735
кандидат економічних наук, доцент
кафедри правового забезпечення
підприємницької діяльності та
фінансової безпеки факультету № 6
(Харківський національний університет
внутрішніх справ, м. Харків, Україна)

У статті проаналізовано норми чинного законодавства, яке регулює особливості здійснення підприємницької діяльності в умовах воєнного стану. Враховуючи те, що забезпечення належного правового регулювання у сфері здійснення підприємницької діяльності в умовах воєнного стану є основою формування національних оборонних інтересів, проведено дослідження особливостей ведення підприємницької діяльності за таких умов.

Встановлено, що підприємництво, як функція господарсько-політичного середовища, яка визначає його можливості, типи, мотивації, формує основні напрямки діяльності держави на певному історичному етапі свого розвитку, вона розкриває механізм підтримки суб'єктів здійснення підприємницької діяльності. Визначено, що взаємодія та співпраця Української держави та підприємців сприятиме, по-перше, стабільності й розвитку економіки країни; по-друге, підтримки економічного потенціалу держави у надскладних умовах воєнного стану.

Акцентовано увагу на тому, що в умовах сьогодення з метою подолання негативних наслідків та явищ, під час здійснення підприємницької діяльності, суб'єкти господарювання повинні злагоджено та системно взаємодіяти між собою та з державою безпосередньо. Такий симбіоз в умовах війни сприяє швидкому вирішенні питань виробництва товарів, надання послуг, виконання робіт, на які є попит на ринку в умовах воєнного часу. Підтримано позицію щодо визнання об'єднання суб'єктів підприємницької діяльності в умовах воєнного стану за регіональною рисою – трендом.

Визначено, що ведення підприємницької діяльності під час воєнного стану є складним процесом, спрямованим на забезпечення робочих місць для населення, сплату податків до держави, що сприятиме допомозі армії та підтримці економіки в цілому.

Окрему увагу приділено питанню визначення особливостей реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців під час дії воєнного стану. Аргументовано позицію,

відповідно до якої з початком повномасштабного вторгнення у законодавстві було прийнято низку змін, що пов'язані з оподаткуванням та поданням звітності у період дії воєнного стану.

Ключові слова: підприємницька діяльність, підприємництво, суб'єкти господарювання, воєнний стан, господарсько-політичне середовище, державна реєстрація.

PECULIARITIES OF ENTREPRENEURIAL ACTIVITY IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW

Kobko Roman Vasylyovych,
orcid.org/0000-0002-2928-4735
Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor Department of Legal
Support of Entrepreneurship
Activity and Financial Security of Faculty
No. 6 (Kharkiv National University of
Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine)

The article analyzes the norms of the current legislation, which regulates the peculiarities of entrepreneurial activity in the conditions of martial law. Taking into account the fact that the provision of proper legal regulation in the field of entrepreneurial activity under martial law is the basis for the formation of national defense interests, a study of the peculiarities of conducting entrepreneurial activity under such conditions was conducted.

It was established that entrepreneurship, as a function of the economic and political environment, which determines its possibilities, types, motivations, forms the main directions of the state's activity at a certain historical stage of its development, it reveals the mechanism of support for subjects of entrepreneurial activity. It was determined that the interaction and cooperation of the Ukrainian state and entrepreneurs will contribute, first, to the stability and development of the country's economy; secondly, support of the economic potential of the state in extremely difficult conditions of martial law.

Attention is focused on the fact that, in today's conditions, in order to overcome negative consequences and phenomena, during the implementation of entrepreneurial activities, business entities should coordinate and systematically interact with each other and with the state directly. Such a symbiosis in wartime conditions helps to quickly solve the issue of production of goods, provision of services, performance of works for which there is a demand on the market in wartime conditions. The position regarding the recognition of the association of business entities in the conditions of martial law according to the regional feature – trend is supported.

It was determined that conducting business during martial law is a complex process aimed at providing jobs for the population, paying taxes to the state, which will contribute to helping the army and supporting the economy as a whole.

Particular attention is paid to the issue of determining the specifics of registration of legal entities, individual entrepreneurs during martial law. The position is argued, according to which, with the beginning of the full-scale invasion, a number of changes in the legislation related to taxation and reporting during the period of martial law were adopted.

Key words: entrepreneurial activity, entrepreneurship, business entities, martial law, economic and political environment, state registration.

Постановка проблеми. Історія розвитку підприємницької діяльності розпочинається ще в епоху середньовіччя, коли купці, торговці, ремісники були

підприємцями-початківцями. Найвищою точкою у розвитку такого складного явища як підприємницька діяльність, підприємництво стала теорія австроамериканського економіста й соціолога Йозефа Шумпетера. Науковий доробок цього ученого та визначені ним концептуальні засади підприємництва ґрунтуються на трьох головних засадах: 1) функція підприємництва полягає головним чином у революціонізації та реформуванні виробництва шляхом використання різноманітних можливостей для випуску нових або старих товарів новими методами, відкриття нових джерел сировини, ринків, реорганізації виробництва; 2) підприємництво є універсальною загальноекономічною функцією будь-якої економічної системи та поєднується з виконанням інших видів діяльності (управлінням, науковими розробками, маркетингом та ін.); 3) підприємництво є функцією господарсько-політичного середовища, яке визначає його можливості, типи, мотивації [1, с. 6]. Саме остання функція підприємництва визначає основні напрямки діяльності держави на певному історичному етапі свого розвитку, вона розкриває механізм та інструменти підтримки суб'єктів здійснення підприємницької діяльності.

Історично так склалося, що Українська держава протягом століть здобувала своє право на свободу, самовираження та незалежність. Цей шлях був кривавим. На жаль, реалії ХХІ сторіччя знов підтверджують чергову визвольну боротьбу українського народу за свої права, цінності, свободу проти російських окупантів. У зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану» в Україні було введено воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року [2]. Починаючи від цього моменту, Українська держава змінила свій вектор – всі сфери життєдіяльності миттєво почала перелаштовувати на функціонування в умовах воєнного стану. Не виключенням стала і підприємницька діяльність.

Стан дослідження проблеми. Першочергово слід відзначити, що враховуючи те, що з подібними викликами сфера підприємництва стикається вперше в історії країни, відповідно дана проблематика не була предметом дослідження вітчизняних учених. Тільки протягом останнього року у сучасній науці економіки та права з'явилися дослідження українських науковців, які присвячені особливостям здійснення підприємницької діяльності в умовах воєнного стану. Окремі проблеми здійснення, захисту підприємницької діяльності в умовах воєнного стану розглядалися у наукових працях таких вітчизняних та закордонних учених, як А. Д. Глушко, Н. І. Верхоглядова, Ю. М. Павлюченко, Л. О. Панькова, Ю. О. Подолян та інших дослідників. Однак вивчення особливостей здійснення підприємницької діяльності та інструментів підтримки суб'єктів господарювання в умовах воєнного стану на практиці залишається актуальним з огляду на невелику кількість досліджень, присвячених цій проблематиці. Це обумовлює необхідність подальших ґрунтовних досліджень у зазначеному напрямку.

Мета і завдання дослідження. Метою даної наукової статті є аналіз і узагальнення норм чинного законодавства, яке регулює особливості здійснення підприємницької діяльності в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. У контексті нашого дослідження, слід відзначити, що підприємницька діяльність – це не будь-яка господарська діяльність, це особливий вид діяльності, і ця особливість характеризується такими відчутними ознаками. По-перше, це самостійна діяльність, діяльність «за свій рахунок», тобто основою підприємницької діяльності є власність підприємця. По-друге, це ініціативна, творча діяльність, а саме в основі здійснення підприємницької діяльності лежить власна

ініціатива, творчо-пошуковий, інноваційний підхід. По-третє, це систематична діяльність, яка має бути постійною, пов'язаною з відтворювальним процесом і обов'язково офіційно зареєстрованою. По-четверте, це діяльність, яка здійснюється на власний ризик, під власну економічну (майнову) відповідальність [3, с. 17]. Таким чином, підприємницька діяльність являє собою явище, яке характеризується: самостійністю, ініціативністю, систематичною діяльністю суб'єктів господарювання з виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг, яка здійснюється на власний ризик для одержання прибутку.

З цього приводу хочеться згадати тезу професора О. А. Пушкіна, який у своїх наукових працях зазначав, що «економіка – це базис розвитку будь-якої держави, а право – це її надбудова». Ця теза підтверджує те, що підприємницька діяльність є провідним сектором ринкової економіки, який забезпечує насиченість ринку товарами та послугами, сприяє здоровій конкуренції, створює суспільний клас підприємців, які є власниками.

Враховуючи те, що підприємницька діяльність є невід'ємною складовою будь-якої ринкової господарської системи у державі, без якої економіка не здатна існувати, можна зазначити, що особливо в умовах воєнного стану вагомим значення набуває співпраця та взаємна підтримка держави та суб'єктів господарювання. За цих обставин зазначена синергія (від грец. *συνεργία* – разом діючий) взаємодії та співпраці Української держави та підприємців сприятиме, по-перше, стабільності й розвитку економіки країни; по-друге, підтримки економічного потенціалу держави у надскладних умовах воєнного стану. Цей аргумент є беззаперечним, оскільки ведення підприємницької діяльності є запорукою того, що державний бюджет буде наповнюватися, а підприємці зберігатимуть свою платоспроможність. З цього приводу є слушною думка Н. І. Верхоглядової, яка зазначає, що розвиток економічних процесів в країні, яка знаходиться у стані війни залежить від стратегічного напрямку підтримки підприємницької діяльності, а питання безпеки бізнесу під час воєнного стану є актуальним, як ніколи, зважаючи на той факт, що правильне управління безпекою підприємницької діяльності беззаперечно створює основу для забезпечення відродження економіки країни в цілому [4, с. 2].

Після повномасштабного вторгнення держави-агресорки, на жаль, посилилися деякі з існуючих проблем для суб'єктів підприємницької діяльності, що є цілком закономірним явищем. До основних таких проблем можна віднести: порушення ланцюгів постачань, скорочення платоспроможності споживачів та попит на товари і послуги на внутрішньому ринку; необхідність у пошуку нових ділових партнерів та клієнтів, а також у дослідженні можливості зовнішніх ринків. Окремим болючим питанням залишається релокації юридичних осіб та фізичних осіб, які є суб'єктами здійснення підприємницької діяльності з тимчасово окупованих територій в інші регіони, адже в Україні від початку повномасштабного вторгнення російських загарбників станом на кінець вересня 2023 року за програмою релокації у більш безпечні регіони переїхали 840 підприємств.

З метою врегулювання законодавства відповідно до обставин, що склалися, Кабінет Міністрів, Верховна Рада та інші державні органи швидко відреагували на потреби суб'єктів підприємницької діяльності. Відповідно вже 18 березня 2022 року Кабінет Міністрів України затвердив постанову № 314 «Деякі питання забезпечення провадження підприємницької діяльності в умовах воєнного стану» і оприлюднив її на Урядовому порталі. Так, згідно постанови, у період воєнного стану право на провадження господарської діяльності може набуватися суб'єктами господарювання на підставі безоплатного подання до органів ліцензування, дозвільних органів та суб'єктів

надання публічних (електронних публічних) послуг декларації про провадження господарської діяльності без отримання дозвільних документів (документів дозвільного характеру, ліцензій або інших результатів надання публічних послуг), крім видів господарської діяльності за переліком згідно з додатком 2 Постанови (перелік видів підприємницької діяльності достатньо великий, проте значна частина цих видів пов'язана із використанням радіоактивних речовин/відходів, спеціальним використанням лісових ресурсів, використанням та виготовленням зброї різних типів, небезпечними хімічними речовинами/вирощуванням окремих сортів рослин та будівництвом) [5].

Вітчизняні науковці пов'язують здійснення господарської діяльності із поняттям «особливого періоду». У відповідності до пункту 11 статті 1 Закону України «Про оборону України» від 6 грудня 1991 року особливий період – період, що настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій [6].

Виходячи із того, воєнний стан охоплюється особливим періодом, господарська діяльність в особливий період здійснюється відповідно до норм про спеціальний режим господарювання. Відповідно до ч. 1 ст. 417 Господарського кодексу України «...у період дії воєнного стану, введеного на території України або в окремих місцевостях, правовий режим підприємницької діяльності визначається на основі закону про оборону України, інших законодавчих актів щодо забезпечення обороноздатності держави та законодавства про режим воєнного стану, не охоплює в повній мірі регулювання підприємницької діяльності таких складових особливого періоду, як час мобілізації (крім цільової), воєнний час, частково у відбудовний період після закінчення воєнних дій» [7].

Так, на думку Л. О. Панькової, такий спеціальний режим господарювання характеризується наступними ознаками: 1) запроваджується для досягнення особливої мети – забезпечення захисту суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності України, утвердження і забезпечення прав і свобод людини; 2) здійснюється за умов дії особливого періоду – під час мобілізації (крім цільової), у період дії воєнного стану та/або воєнного часу, та частково у відбудовний період після закінчення воєнних дій; 3) здійснюється реалізація спеціальних норм права на відміну від загальних норм, оскільки дії загальних норм права, для досягнення мети введення особливого правового режиму недостатньо [8, с. 221]. Ми підтримуємо цю позицію і вважаємо, що в складних умовах воєнного стану здійснення підприємницької діяльності з метою подолання важких обставин та негативних явищ сьогодення підприємці повинні налагоджувати між собою співпрацю за підтримки держави. Ілюстрацією такої співпраці може бути об'єднання своїх зусиль між суб'єктами підприємницької діяльності шляхом укладання відповідних договорів, а також об'єднання у певні господарські структури, корпорації. Не можна не погодитися з думкою тих авторів, які вважають, що в умовах війни принцип консолідації у підприємницькій сфері та кооперації за регіональною, галузевою ознакою стають трендом та дозволяють швидко вирішувати питання виробництва товарів, актуальних на ринку в умовах воєнного часу [8, с. 222].

Певні труднощі виникли і у сфері державної реєстрації підприємницької діяльності. Відповідно до чинного законодавства державна реєстрація підприємницької діяльності в умовах військового стану регулюється Постановою Кабінету міністрів України від 6 березня 2022 р. № 209 «Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції,

в умовах воєнного стану» [9]. Так для включення до єдиного державного реєстру підприємств, організацій, установ (далі – ЄДРПОУ) суб'єкт підприємницької діяльності у 10-денний строк після його державної реєстрації (перереєстрації) або прийняття рішення (постанови, розпорядження, наказу) про створення, в тому числі філії, відділення, представництва тощо, подає до відповідного органу державної статистики заповнену облікову картку встановленого зразка, а також нормативні та установчі документи. У разі включення суб'єкта підприємницької діяльності до ЄДРПОУ йому встановлюється ідентифікаційний код і коди класифікаційних ознак. Ідентифікаційний код єдиний, для всього інформаційного простору України і зберігається за суб'єктом підприємницької діяльності протягом усього періоду його існування.

Щодо порядку надання необхідних документів, то заявник може надіслати документи посадовій особі в електронній формі: поштою чи за допомогою інших засобів зв'язку, з дотриманням вимог законодавства про електронні документи та документообіг [9]. Відповідно електронні копії документів у паперовій формі приймаються за умови підписання таких копій з використанням кваліфікованого електронного підпису заявника. Посадова особа проводить перевірку такого підпису через офіційний веб-сайт центрального засвідчувального органу та завантажує результати такої перевірки до реєстру, крім випадків відсутності доступу до зазначеного веб-сайту.

У контексті нашого дослідження слід відзначити механізм запобігання незаконним реєстраційним діям. Відповідно до зазначеного 12 травня 2022 року було прийнято Закон України № 2255-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення механізму протидії рейдерству», який також додав нові положення у здійсненні реєстраційних дій щодо фізичних осіб-підприємців та юридичних осіб. Можна зауважити, що на теперішній час, відповідно до положень вищезазначеного нормативно-правового акту, особа без участі державного реєстратора, в автоматичному режимі з використанням Єдиного державного веб-порталу електронних послуг має змогу реєструватись підприємцем, змінювати відомості щодо фізичної особи-підприємця, реєструвати припинення підприємницької діяльності фізичною особою-підприємцем, крім державної реєстрації припинення підприємницької діяльності фізичної особи-підприємця у зв'язку з її смертю, оголошенням померлою або визнанням безвісно відсутньою, реєструвати створення юридичної особи на підставі модельного статуту, реєструвати зміни до відомостей про юридичну особу, що проводиться виключно на підставі відомостей, зазначених керівником юридичної особи у заяві, та не потребує рішення учасників юридичної особи, зокрема зміна місцезнаходження юридичної особи, видів діяльності, інформації для здійснення зв'язку з юридичною особою (окрім цього забороняється державна реєстрація зміни місцезнаходження юридичної особи, у результаті якої місцезнаходження належатиме до адміністративно-територіальної одиниці, що належить до територій, на яких ведуться активні бойові дії або тимчасово окупованих) [10].

Позитивним моментом також є те, що автоматизований сервіс також дозволяє реєструвати зміни до відомостей про юридичну особу, що потребує рішення учасників юридичної особи (крім рішень щодо розміру статутного (складеного) капіталу, розміру часток у статутному (складеному) капіталі, складу учасників чи керівника юридичної особи), за умови, що всі учасники юридичної особи прийняли рішення одностайно та підтвердили це своїми кваліфікованими електронними підписами, а також реєстрація рішення про припинення юридичної особи або про відміну рішення про припинення юридичної особи, прийнятого її учасниками або відповідним органом юридичної особи, знову ж таки за одностайної згоди всі учасників юридичної особи, підтвердженої кваліфікованими електронними підписами.

Після введення на всій території України правового режиму воєнного стану було обмежено функціонування Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, а питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції. Відповідно такий стан речей у бізнес середовищі в умовах воєнного стану було врегульованою Постановою Кабінету Міністрів України № 209 від 06.03.2022 року.

Так, цією постановою встановлено, що в умовах воєнного стану та протягом одного місяця з дня його припинення або скасування державна реєстрація юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань та їх припинення проводиться з певними особливостями: 1) Міністерством юстиції України звужено коло державних реєстраторів, якими в умовах воєнного стану проводиться державна реєстрація, в тому числі реєстрація припинення підприємницької діяльності та постійно оновлюється перелік державних реєстраторів, уповноважених приймати рішення та вносити дані до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань за заявами про припинення підприємницької діяльності отримані безпосередньо від заявників;

2) разом з тим, Міністерство юстиції України віднесло припинення діяльності фізичних осіб-підприємців до одного з найбільш невідкладних реєстраційних дій та дозволило проводити її в умовах воєнного часу, незважаючи на обмежене функціонування Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань [9].

Підпунктом 4 пункту 1 вказаної постанови державна реєстрація змін до відомостей про фізичних особу-підприємця на підставі поданих з використанням Єдиного державного веб-порталу електронних послуг заяв в електронній формі, за якими законом передбачено сплату адміністративного збору, проводиться державними реєстраторами невідкладно без справляння плати за проведення відповідної державної реєстрації у скорочені строки, а маршрутизація таких заяв здійснюється засобами Єдиного державного веб-порталу електронних послуг та розподіляється між державними реєстраторами пропорційно кількості опрацьованих заяв за попередній робочий тиждень [9].

Отже, відповідно до вказаної постанови дуже позитивним моментом є те, що фізичні особи-підприємці, під час дії правового режиму воєнного стану, можуть подати заяву про припинення підприємницької діяльності як особисто (звернутись до державного реєстратора із паспортом, ідентифікаційним кодом та подати відповідну заяву за встановленою формою) або ж подати заяву в електронній формі через особистий кабінет підприємця на порталі «Дія», яка підлягає розгляду впродовж 24 годин з моменту її подання.

Декілька слів хочеться відзначити про те, що з початку війни Верховною Радою України було прийнято низку змін до Податкового кодексу України та до податкового законодавства у цілому, особливо щодо питань оподаткування фізичних осіб-підприємців, зокрема, система оподаткування фізичних осіб-підприємців, які належать до першої, другої та третьої груп оподаткування [11]. Зазначені дії зі сторони держави стали тим інструментом підтримки приватних підприємців в умовах воєнного стану, однак це питання потребує окремого більш детального дослідження. До вказаного бажано додати, що вказані дії держави, які були спрямовані на підтримку підприємців не є виключними, зокрема до них можна віднести: фінансові дотації, організаційно-економічні заходи підтримки та сприяння бізнесу тощо.

Висновки. Таким чином, на підставі викладеного, можна зробити висновок, що у складний час під час війни вирішальну роль у розвитку економіки Української

держави та її балансу відіграє взаємна підтримка суб'єктів підприємницької діяльності між собою та взаємовідносини з державою. Стосовно нормативно-правової бази, яка регулює відносини у сфері підприємництва, саме у період воєнного стану, постійно відбувається оптимізація та формування її до викликів війни, до тих умов, за яких підприємці можуть реалізувати свою діяльність та підтримувати економіку країни. Це має прояв у розробці та прийнятті державними органами відповідних вищезазначених нами законодавчих та підзаконних нормативних актів щодо, зокрема, фінансової підтримки суб'єктів господарювання, внесення змін до процедури державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, оподаткування господарників, організаційно-економічних заходів підтримки та сприяння бізнесу в Україні.

Список використаних джерел:

1. Економіка та організація підприємницької діяльності: навч. посіб / За заг. ред. д.е.н. Н.В. Сментини. К: ФОП Гуляєва В.М, 2019. 320 с.
2. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24.02.2022 № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-IX#Text> (дата звернення 17.10.2023).
3. Виноградська А.М. Основи підприємництва: навчальний посібник. друге видання, перероб. і допов. К.: Кондор, 2005. 544 с.
4. Верхоглядова Н.І. Особливості управління безпекою підприємницької діяльності в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*, 2022. № 39. С. 2-7.
5. Деякі питання забезпечення провадження підприємницької діяльності в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.03.2022 року № 314. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 17.10.2023).
6. Про оборону України: Закон України від 6 грудня 1991 року № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 17.10.2023).
7. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 17.10.2023).
8. Панькова Л.О. Підприємницька діяльність в Україні в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*, 2023. № 6. С. 220-223.
9. Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2022 р. № 209. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/209-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.10.2023).
10. Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення механізму протидії рейдерству: Закон України від 12 травня 2022 року № 2255-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2255-20#Text> (дата звернення: 18.10.2023).
11. Податковий кодекс України: Закон України від 19 травня 2011 року № 3393-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 18.10.2023).